

3 · 1887

Ontluisterende inkijkjes in het fabriekswezen

Parlementaire arbeidsenquête

Dokter A. vond het verschrikkelijk, zo verklaarde hij in 1887 (parlementaire arbeidsenquête), dat kinderen al 'slavelijken arbeid' moesten verrichten, waaronder 'nachtwerk in de glasblazerij', en dat zij 'dagen achtereen van 's avonds 7 tot 's morgens 7 moeten werken. De jongens zijn 's morgens zoo af, dat zij zich niet meer op de been kunnen houden overdag. Zij moeten dan gaan slapen, terwijl andere kinderen schreeuwen; zij moeten wakker gemaakt worden om te eten en te drinken en gaan dus even vermoeid weer naar de fabriek als zij er vandaan kwamen'. De kinderen zagen er dan ook 'allerellendigst en als levende skeletten uit. Daarbij komt dat zij niet genoegzaam gevoed worden en slechts f 0,25 per dag verdienen'.

De algemene opvatting is dat de industrialisatie in Nederland door het geleidelijke en gespreide karakter ervan minder heftig verliep dan in het buitenland. Dat neemt niet weg dat zich ook hier misstanden voordeden. Dat bleek overduidelijk uit de arbeidsenquête van 1887 en de staatsenquête van 1890. In 1886 en 1887 namen tien Tweede-Kamerleden het initiatief voor een parlementaire enquête naar de toestand in fabrieken en werkplaatsen. Door politieke omstandigheden werd de parlementaire arbeidsenquête niet voltooid, maar de enquêteurs publiceerden wel hun bevindingen. De verhoren brachten veel misstanden aan het licht. Weliswaar was er in 1874 met de Kinderwet van Van Houten een beperkt verbod gekomen op kinderarbeid, maar daar leek op grote schaal de hand mee gelicht te worden.

De parlementaire enquête concentreerde zich op de vraag hoe de Kinderwet in de praktijk werkte, en of bestaande arbeidsomstandigheden aanleiding gaven de wet aan te vullen en uit te breiden. Ook werd onderzocht hoe de toestand in fabrieken en werkplaatsen hier te lande was, waarbij de nadruk lag op veiligheid, gezondheid en welzijn van de werklieden, en of overheidsmaatregelen ter verbetering van de arbeidsomstandigheden gerechtvaardigd waren.

Uit de verhoren bleek dat er in tal van fabrieken sprake was van wantoestanden, onder andere in de aardwerkkabriet van Petrus Regout in Maastricht. 'Iech verzoep mien jonge nog liever es tot iech hun potteman loat weure', zo omschreven Maastrichtse arbeiders het zelf.

In Delft sloegen studenten naar aanleiding van de verhoren van Regout het aardewerk van deze fabriek aan gruzelementen. Alom weerklonk in de pers afkeuring over de toonzetting en inhoud van de uitspraken van vertegenwoordigers van de firma. De Regouts hadden door hun woorden en daden zelfs de afkeuring

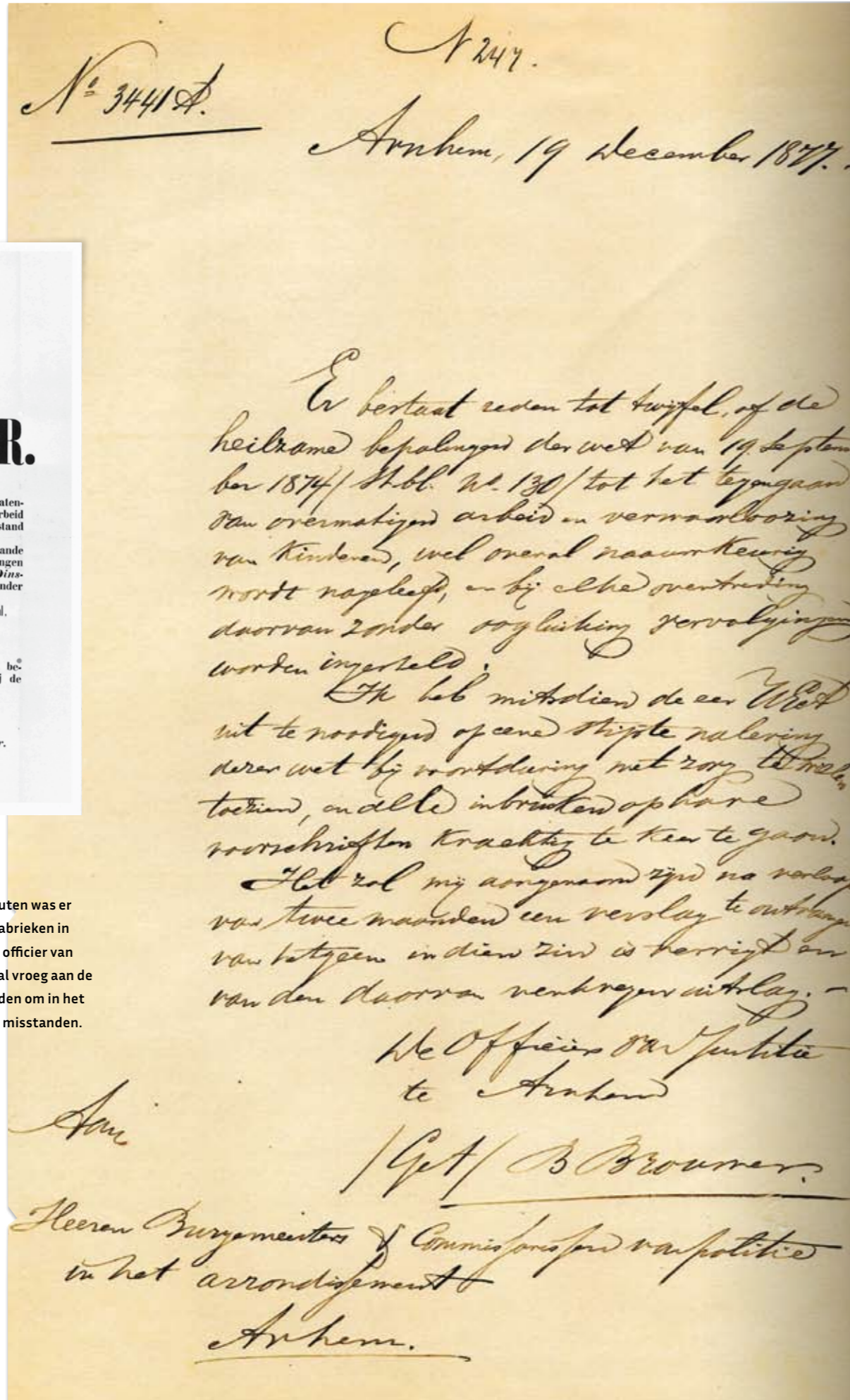
van hun collega-ondernemers over zich afgeroepen. In reactie op de bevindingen schreef de Rotterdamse bankier, zakenman en publicist mr. M. Mees bijvoorbeeld op 12 februari 1887 aan zijn bevriende zakenrelatie, de Hengelose machinefabrikant C.T. Stork (1822-1895): 'Ik verlang ernaar dat de enquêtecommissie ook u en anderen hoort die niet zoo schandelijk zijn als Regout. Want het publiek moet eens zien dat er goede fabrikanten zijn.'

De publicatie van alle verhoren, in drie delen, vond vrijwel onmiddellijk na afloop van de enquête plaats, en ook de dagbladpers schonk ruime aandacht aan het werk van de enquêtecommissie. Het publiek kreeg zo, 'heet van de naald', vaak vrij gedetailleerde inkijkjes in het Nederlandse fabriekswezen. Het leidde tot publieke en politieke verontwaardiging.

Het werk van de enquêtecommissie werd voortgezet door een staatscommissie. Dat leidde in 1890 tot de door minister Charles Ruijs de Beerenbrouck verdedigde Arbeidswet die kinder- en vrouwenarbeid verder inperkte. Tevens werd toen de Arbeidsinspectie ingesteld, die naleving van de wet kon controleren. Later volgde meer wetgeving, waaronder in 1895 de Veiligheidswet, die bepalingen bevatte over de veiligheid in fabrieken.

De arbeidsenquête en staatsenquête bewezen dat misstanden onderwerp van aandacht en zorg waren. In feite waren het de voorboden van verdere sociale wetgeving vanaf 1901.

Getuigenverhoor door de commissie.



ENQUÊTE VAN DE TWEDE KAMER.

Door eene Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt een onderzoek ingesteld naar den arbeid van jongens, meisjes en vrouwen, en naar den toestand van fabrieken en werkplaatsen.

Patroons, werklieden en alle anderen, die over bestaande toestanden te Tilburg uit eigen ervaring inlichtingen meenen te kunnen geven, worden verzocht uiterlijk Dinsdag 25 Januari 1887 bij ongefrankeerden brief, onder het adres:

Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Commissie van enquête,
S GRAVENHAGE.

hunne namen en woonplaatsen mede te deelen, met beknopde opgave van de onderwerpen waaromtrent zij de Commissie meenen te kunnen inlichten.

De Commissie voornoemd,
VAN DER LOEFF, Voorzitter,
J. D. VEEGENS, Griffier.

11 November 1887.

Controle op de naleving van de Kinderwet van Van Houten was er nauwelijks, waardoor de inzet van jonge kinderen in fabrieken in de praktijk gewoon doorging. Klokkenluiders zoals de officier van justitie in Arnhem (brief hiernaast, uit 1877) trokken al vroeg aan de bel. Boven: oproep aan Tilburgse patronen en werklieden om in het kader van de parlementaire enquête te getuigen over misstanden.